

postmodern dönemlerde muhafazakar dindarlar ve yeni islamcılar bağlamında din ve dindarlık

Dursun ÇİÇEK

Araştırmacı-Yazar

“Postmodernizmin İslamcılar Üzerindeki Etkisi” başlıklı çalışmamı hazırlarken temel tezim, 1980 sonrası Türkiye’de ve İslam dünyasında ortaya çıkan dindarlığın (bunun ortaya çıkması için yahut ortaya çıkamı dönüştürmesi için Batı tarafından katalizör olarak hazırlanan yeşil kuşak gibi bazı projelerden söz edilebilir) modernite karşıtı bir söyleme sahip olmasına rağmen, Batı ve Batılı değerler karşıtı olmadığını özellikle belirtmişim. Aksine, ortaya çıkan dindarlığın seküler diyebileceğimiz bir dindarlık-muhafazakarlık olduğunun altını çizmişim. Modern bir zihinle, postmoderniteye ait bir söylem ve dille modernitenin bittiğini ve artık postmodern dönemlerin yaşandığını söyleyen 1980 sonrası gazeteci-aydın diye tanımlayabileceğimiz bu “yeni düşünür”lere “Jön Türkler ve Yeni Osmanlılar”dan mülhem Yeni İslamcılar demişim. Bugün ironik anlamda bazı kimselerin “Jön İslamcılar” tabirini kullanmaları da dikkate değer. Tohumları DP ve AP döneminde atılan bu esinti, ANAP ve MSP ile daha dinsel bir renge bürünürken, AKP ile dinsel meşruiyet sorununu da halletmiş gibi görünüyor. Daha ön-

ceki dönemlerde bir “alt-kültür” veya “karşı kültür” konumunda değerlendirilen dindarlar bugün kamusal alanda “egemen” ve “belirleyici” durumdadırlar. Hatta söz konusu dindarlar bir “üst kültür” olarak “model” olma yönünde mesafe de kat etmiş durumdadılar. Yeni dindarların devletle ilgili herhangi bir siyasal ve kültürel talebi söz konusu değildir. ABD-AB ekseninde bir meşruiyet sağlanmıştır. Pozitivist Batıcı unsurlar bertaraf edilirken, yerine muhafazakar Batıcı unsurlar ikame edilmiştir. Bu bağlamda yeniden Cumhuriyet öncesine dönmemiz gerekiyor.

Jön Türkler veya Yeni Osmanlılar Fransız İhtilali'nin etkisiyle “hürriyet, müsavaat” sloganlarıyla Osmanlı'nın ömrünü uzatmak için Abdülaziz-Abdülhamid çizgisine karşı çıkarak ve onu bertaraf ederek Osmanlı'nın kurtulacağını ve ömrünün uzayacağını düşünüyorlardı. Bu hareket Abdülaziz'i öldürdü, Abdülhamid'i tahttan indirdi ama Osmanlı'yı da yıktı (Bize göre Osmanlı'nın yıkılışı resmi tarihin şeklen söylenen 1922 tarihi değil Abdülhamid'in tahttan indirilişi ve İttihatçıların yönetime el koyuşudur). Ara süreçte İttihatçılar iktidarı ele geçirdi ve sonrasında ise Batılı değerleri benimsemiş, seküler, protestan bir “İslam” yorumunu gaye edinmiş bir yapı ortaya çıktı.

Jön Türkler ve Yeni Osmanlılar merkez olarak Batıyı kabul etmiş, Osmanlı'nın Batılı değerlerle bezenmiş bir ülke olmasını savunuyorlardı. Çoğunluğunun sürgün ya da gönüllü olarak Paris ve Londra gibi merkezlerde yaşadığını ve düşüncelerini burada geliştirdiklerini hatırlarsak, bu insanların ne kadar kendilerine ait ve “özgün-özgür” bir düşünce ürettiklerini tahmin edebiliriz. Nitekim sonuç da ortadadır. 3. Selim döneminden beri, Tanzimat, Islahat ve Meşrutiyet süreçlerinde Batılıların ve onların içerdeki takipçilerinin temel tezleri, Osmanlı hasta ve dehameleşmiş bir yapıya dönüşmüştür, bu yapının artık eski alışkanlıklarını terkedip, yeni bir din, yeni bir eğitim, yeni bir tarih ve kültür anlayışı ile Batılı, çağdaş ülkeler arasına katılınması şeklindedir. Nitekim bu süreç yaşanmış, yaşatılmıştır. Zaman zaman uluslar arası rekabette devleti yöneten unsurların ve devletin bazı organlarının birbirlerine karşı güçlendirildiği de görülmüştür, ancak bunların hiçbiri bizatihi devleti yöneten unsurlar tarafından belirlenen süreçler değildi.

Cumhuriyet genelde dini, özel de ise “İslam” dinini reddeden bir yapı değildi. Aksine benimsediği Batılı

değerlere göre dönüştürmeyi hedeflediği bir önemli yapı olma özelliğini korumuştur. Cumhuriyet sonrası mütedeyyin insanları yanıtlan veya diğer tabirle kafasını karıştıran da dinle ilgili bu tercih olmuştur. Yeni yapı ile uzlaşmayı kabul etmeyen çok küçük bir kesimin dışında genellikle çoğunluk, dini yapının korunduğunu düşünerek yeni yapıyı meşruiyet bağlamında sorgulamamışlardır. Batının “bilim ve teknik”inin alındığını, din ve ahlâkının alınmadığını dillendirerek, toplumsal anlamda da bir sorunun olmadığını özellikle vurgulamışlardır. Oysa yeni yapının en temel değişim ve dönüşümlerinin “dil ve din”le ilgili olduğu, yaşanan süreçle daha da iyi görülmüştür. Bu anlamda buradan hareketle dindarların 1950'li yıllarda yeni yapının uygulayıcısı olan CHP'ye olan muhalefetinin içeriği iyi analiz edilmelidir. Türkiye muhafazakarlığı ve dindarlığı özünde Cumhuriyetle başlayan “yeni din” yorumuna değil, bunun yorumlanma ve uygulanma biçimine, daha çok da uygulayıcısına karşıdır. Nitekim CHP içinden çıkan DP'ye dindarların bu kadar teveccüh etmesi tesadüf değildir.

Daha önceki dönemlerde bir “alt-kültür” veya “karşı kültür” konumunda değerlendirilen dindarlar bugün kamusal alanda “egemen” ve “belirleyici” durumdadırlar. Hatta söz konusu dindarlar bir “üst kültür” olarak “model” olma yönünde mesafe de kat etmiş durumdadılar. Yeni dindarların devletle ilgili herhangi bir siyasal ve kültürel talebi söz konusu değildir. ABD-AB ekseninde bir meşruiyet sağlanmıştır. Pozitivist Batıcı unsurlar bertaraf edilirken, yerine Muhafazakar Batıcı unsurlar ikame edilmiştir.

1980 sonrası ise Türkiye'de ve İslam dünyasında olan değişiklikler indirekt olarak kendileri ile ilgili görünse bile direkt anlamda Batının sosyolojik teorileriyle doğru orantılıdır. Afganistan'ın işgali ve İran devrimi, 1980'lerde sosyolojik anlamdaki okumalarımızın temelini teşkil eder. Bu hadiselerin niye gerçekleştiği, nasıl gerçekleştiği ve sonuçları, pek çok düşüncemizin temel kaynağıdır. Afganistan'ın işgaline karşı dünyadaki müslümanların tepkisiyle, 1980 sonrası İran devriminin müslümanlar üzerindeki etkisinin sosyal ve siyasal anlamda çok duygusal bo-

yutta fazla abartıldığına inananlardanım. Hatta 80 sonrası İslamcılığında bu iki etkenin “özel” bir takım çıkışlara sebep olduğuna dair düşünceleri de her zaman ihtiyatla karşıladım. Çünkü gerek Afganistan’ın işgal edilmesindeki, gerekse İran devrimindeki uzun vadeli uluslararası çıkar hesaplarını ve dizayn planlarını gözardı etmemek gerekiyor. Bunu son dönemlerdeki “Arap Baharı” denilen süreçte Batılıların tutumuyla dikkatli biçimde mukayese etmek gerekiyor.

Cumhuriyet genelde dini, özel de ise “İslam” dinini reddeden bir yapı değildi. Aksine benimsediği Batılı değerlere göre dönüştürmeyi hedeflediği bir önemli yapı olma özelliğini korumuştur. Cumhuriyet sonrası mütedeyyin insanları yanıltan veya diğer tabirle kafasını karıştıran da dinle ilgili bu tercih olmuştur. Yeni yapı ile uzlaşmayı kabul etmeyen çok küçük bir kesimin dışında genellikle çoğunluk, dini yapının korunduğunu düşünerek yeni yapıyı meşruiyet bağlamında sorgulamamışlardır.

Ancak burada bizi ilgilendiren bir husus olarak, Afganistan işgaline karşı İslam dünyasında ortaya çıkan reaksiyonla, İran devriminin olumlu anlamda pek çok düşünürü, insanı ve Müslüman topluluğu etkilemesi küçümsenecek bir hadise değildir. Özellikle Fransız İhtilalinin 1900’lü yılları belirlemesine benzer biçimde, bu iki hadise de İslam dünyasında 80 sonrası belirleyici iki temel unsur olmuştur. Hemen İslam dünyasındaki “İslamcı aydınlar”, yeni İslamcı tezler-projeler ortaya çıkararak kurtuluş reçeteleri ve teorileri oluşturmaya başlamışlardır. Tabi ki bunların karşısında manipüle tezler ve hareketler de boş durmamıştır. Şii bir dünyada İslam devrimi olurken, sünni dünyada ise yeşil kuşak ve yeni dindarlık projeleri ortaya konuyordu. Buradaki temel paradokslardan biri de şudur. Batılılar Şii kaynaklı İslam devrimini engelleyememişler (bu arada Afganistanı işgal eden de şu veya bu biçimde Batının sosyalist blokuna ait bir ülkeydi ve dolayısıyla siyasal ve sosyal belirleyicilikte bunu gözardı etmemek gerekir); buna karşılık sünni ülkelerde ve özellikle Türkiye’de bir yeşil kuşak projesi ve yeni dindarlık teorileri oluş-

turmaya başlamışlardır (Bence bu husus üzerinde çok ciddi anlamda durulması ve düşünülmesi gerekiyor).

1980 sonrası Türkiye ve İslam dünyasında ortaya çıkan söylem iki şey içeriyordu. Birincisi Şii kökenli İslam devrimini manipüle ediyordu; yani onun Şii kökenli bir devrim olduğunu, tüm Müslümanları ve İslam dünyasını özellikle sünnileri temsil etmediğinin altı çiziliyordu. İkincisi İslam’ın İran’daki gibi aslında ruhbanvari, totaliter, baskıcı bir devlet ve yönetim öngörmediğini, İslam din ve dindar anlayışının daha başka bir şey olduğu dillendiriliyor, teori ve projelerle destekleniyordu. Nitekim Türkiye’de Batıcı, liberal ve muhafazakar bir siyasal iktidar oluşturulurken, yeni iktidarın temel söylemi de “yeni İslam yorumu”nda, yeni İslamcılığında yatıyordu. Yeni iktidar; tarikat, cemaat, ilahiyat ve İslamcı aydınlardan meşruiyetini çok çabuk buldu ve Türkiye’de yeni bir “din” yorumu oluşturulmaya başlandı.

Laiklik daha dinsel bir içerikle yorumlanmaya, İslam tarihinden hatta peygamberimizin hayatından “süzülmeye” çalışıldı. Ebu Hanife ve İmam Maturidi tarihsel bağlarından ve metinlerinden kopararak, Türkmen Alevilerle (tabii onlar da pek çok unsurlarından budanarak) yakınlaştırdı ve İslam’ın bir Türk yorumu üzerinde çalışıldı. Buna karşın özellikle Türk kökenli olmayan İslamcılar bu teze karşılık “bir arada yaşama, özgürlük, Medine vesikası, çok hukukluluk” sloganları ile daha farklı gibi görünen bir söylemle ortaya çıktılar. Ancak ikisinin kesiştiği temel bir nokta vardı; kullanılan kavramların, söyleme hâkim olan dilin tamamı Batılı liberal kavramlar ve dildi. 1980 sonrası siyasal iktidar ve yeni İslamcıların sosyolojik anlamdaki meşruiyet kaynakları ise Abdülhamitten sonra iktidarı ele geçiren ve Türkiye’yi ve hatta İslam dünyasını biçimlendirip belirleyen İttihatçı-Kemalist yapının tasfiye beklentisiydi. Nitekim 1980 sonrası siyasal aktörü Özal, Kemalistlerle ilgili yaptığı her “ironik eleştiri”de “İslamcı ve dindar” yapıldı ve zorunlu olarak dindarlar tarafından da meşruiyet problemi halledilmiş oldu. Çok ilginçtir Türkiye’de dindarlık temelli iki refleks birbirine çok benzer. Her ikisi de Kemalizmin tasfiyesi eksenindedir. Birincisi 1950 hadisesidir. Toplumsal anlamda Menderes ve ekibine dinî bir anlam yüklenmesindeki en temel ve belirleyici etken Kemalizmin tasfiye edildiği düşüncesidir. Nitekim 1950’de Kemalizm devletten tasfiye edilmemiş, ancak bir süreliğine tasfiye edildiği izlenimi oluşturulmuş ve DP’nin toplumsal

ve dinsel meşruiyetini de sağlamıştır. Nitekim 2007 sonrasında aynı heyecan dindarlar bağlamında yeniden yaşanmaktadır. Bugün aynı dindarlar Kemalizmin tasfiye sürecini “yeni dindarların” egemenliği olarak görmektedirler. Burada sözünü ettiğimiz “yeni din” ve “yeni dindarlık” anlayışının ortaya çıkmasında Kemalist uygulayıcılardan ziyade Kemalist yapı ve değerlerin ne denli etkisi olduğu göz ardı edilmemelidir. Kemalistlerin pratikteki yanlışlıkları teorik anlamdaki çabalarının sonuç almadığı anlamına gelmez. Nitekim Cumhuriyetle başlayan süreçte istenen “yeni din yorumu” Kemalistlerin tasfiye edilmesi ile ortadan kalkmıyor. Aksine bu süreçte Kemalistlerin yöntemsel anlamda tıkanması ve “çağa ayak uyduramamaları”, pozitivist yöntem ve mantaliteden kopmamaları nedeniyle uygulayıcılar tasfiye ediliyor, yoksa dinin yeni yorumu değil. Çünkü Cumhuriyetle başlayan ve 1950’lerle devam eden süreçteki dinî yorumlar “yeni dindar”larını zaten oluşturmuştur. Nitekim 2002-2007 sonrası tasfiye edilen, “bir din anlayışı”ndan çok söz konusu dinî değişime ayak uyduramayan onun pratisyenleridir. Nitekim “yeni İslamcılar” da “muasır medeniyet” bağlamında ve AB değerleri ve Kopenhag kriterleri ekseninde, insan haklarına uygun bir din yorumunu yapmayı sürdürmektedirler ve sürdürecektirler de.

Osmanlı’nın yıkılışından sonra topluma dayatılan modern değerlerle bezenmiş “yeni İslam” yorumu toplumsal desteğini istenildiği oranda bulamadığı için 1950’den sonra başlayan anlayış ve zihniyet değişimi, asıl sonuçlarını 1980’de verdi ve hatta asıl teori 1980’de müşahhas hâle geldi. 1950’lerden sonra siyasal iktidarla olan şu veya bu biçimdeki ilişkilerine rağmen muhalif olan İslamcılar 1980 sonrası siyasal iktidarla ortak bir payda oluşturulunca, önü almamaz biçimde dönüşmeye başladı. Bu zaten 1950 sonrası yeni din ve muhafazakarlık anlayışının toplumsal anlamda yerleşmeye başlamasıyla da doğru orantılıdır. Menderes’in bazı pozitivist Kemalist uygulamaları bertaraf etmesi ile (ezanın orijinal hâline dönülmesi) onun mütedeyyin insanlar tarafından nasıl algılandığını hatırlamak yerinde olur. İmam Hatipler ve İlahiyat fakültesi projeleri ile devletin kontrolünde olan din ve dindar toplum İttihatçı çizgiden ve projeden ray değiştirerek paralel bir başka boyuta geçti. Ancak bu asla İttihatçılarla geçilen yolun tersi bir boyut ve yol değildi. 1980 sonrası ise bu yol asıl belirleyici unsur oldu. Yani Türkiye’yi ittihatçı, modern, poziti-

vist-kemalist yapı yerine, itilafçı, postmodern, liberal, muhafazakar (Mustafa Kemal’i de dindar olarak yorumlayan) bir yapı yönetmeye başladı. Aslında her iki yapının ortak yanı Batıcı olmasıydı. 1980-2007 arasında bu iki yapı arasında siyasal ve kültürel anlamda ciddi çatışmalar yaşandı. Bu, değişimin çatışmasıydı ve kesinlikle kültürel ve sosyolojik bir çatışmaydı. Tasfiye edilmeye çalışılan İttihatçı-Kemalist çizgi bu süreçte alışkın olduğu pek çok enstrümanı devreye soktu ancak dış desteğini kaybedince başarılı olamadı. Çünkü sosyolojik anlamda toplumsal bir alt yapıya sahip değildi. Toplumsal yapısını kaybeden bu yapının belirleyici unsurları da 2007 ile başlayan süreçle farklı yöntemlerle tasfiye ediliyor.

Laiplik daha dinsel bir içerikle yorumlanmaya, İslam tarihinden hatta peygamberimizin hayatından “süzülmeye” çalışıldı. Ebu Hanife ve İmam Maturidi tarihsel bağlarından ve metinlerinden koparılarak, Türkmen Alevilerle (tabii onlar da pek çok unsurlarından budanarak) yakınlaştırıldı ve İslam’ın bir Türk yorumu üzerinde çalışıldı. Buna karşın özellikle Türk kökenli olmayan İslamcılar bu teze karşılık “bir arada yaşama, özgürlük, Medine vesikası, çok hukukluluk” sloganları ile daha farklı gibi görünen bir söylemle ortaya çıktılar. Ancak ikisinin keşiştiği temel bir nokta vardı; kullanılan kavramların, söyleme hâkim olan dilin tamamı Batılı liberal kavramlar ve dildi.

İşte asıl paradoks da burada başlıyor. Sosyolojik anlamda değişimlerin çelişik boyutu da burada devreye giriyor. 1980 sonrası “yeni din ve dindarlık” anlayışının da zorunlu sonucu olarak muhafazakarların siyasal yönetimde belirleyici olarak yaptıkları, “yeni din ve dindarlıkla” doğru orantılı olarak yorumlanmıştır. Toplum 1980 sonrası başlayan ve halen süren İttihatçı-Kemalist yapının tasfiyesini, “İslam’ın ve dinin” yeniden gelişi olarak yorumlamaya başlamıştır. Siyasal iktidar da bunu “muhafazakarlık” olarak adlandırarak meseleyi halletmeye çalışmıştır.

Toplum, meşruiyeti çok çabuk sağlar. Nitekim özellikle tek parti dönemini yaşamış olanlar sürekli bu dönemde yapılanlara göndermelerde bulunarak Türkiye’de olmakta olanın “İslam” olduğunu ve dinin

geri geldiğini belirtmişler, yakın vadede ise özellikle geç İslamcılar 28 şubat sürecine göndermede bulunarak, olanın yerinde ve meşru olduğunu savunmuşlardır.

Bunların ötesinde asıl mesele şudur: Toplumsal anlamda Türkiye’de kendi iç dinamiklerinden olmayan bir “din” yorumu ortaya çıkmış ve bu din yorumu zorunlu olarak kendi “dindar”ını üretmiştir. İşte bizim yeni İslamcı dediğimiz, bugün bazılarının yeni muhafazakarlar dedikleri de bu kesimin teorisyenleridir. Bu tür yorumları komplocu yorumlara indirgeyerek bakacaklar olacaktır şüphesiz. Ancak 200 yıllık yıkıcı Batılılaşma sürecimizi göz önüne almayanlar, zaman ve mekan olarak nasıl Batılı ve Batıcı bir süreçte, zaman ve mekanda yaşadığımızı görmezlikten gelenler bu söylediklerimizi anlamayabilirler ve komplocu olarak değerlendirebilirler. Kendine ait hiçbir zamansal ve mekansal değeri kalmayan, en dinî unsurları bile Batılı unsurlarla bezeli bir toplumda böyle bir “din ve dindar” tipinin ortaya çıkmasından daha doğal bir sonuç olamaz zaten.

Nitekim 2002-2007 sonrası tasfiye edilen, “bir din anlayışı”ndan çok söz konusu dini değişime ayak uyduramayan onun pratisyenleridir. Nitekim “yeni İslamcılar” da “muasır medeniyet” bağlamında ve AB değerleri ve Kopenhag kriterleri ekseninde, insan haklarına uygun bir din yorumunu yapmayı sürdürmektedirler ve sürdürecektirler de.

Tarikatı, cemaati, İslamcı çevresi, aydını v.b. dahi (belki birkaç iyi niyetlileri istisna tutacak olursak ki, bunların sayısı kesinlikle çok azdır ve belirleyici değildir) Batılı değerleri benimsemiş, kavramsal çerçevesini Batılı ıstılahlarla oluşturmuş, sosyal dönüşüm ve değişim teorileri ve projeleri olarak (örneğin Medine Vesikası) ortaya koyduğu kendi tarihinden bulduğu tüm veriler bile Batılı bir mantık ve dille okumuştur. Nitekim bugün en belirleyici ve temel kavramımız olan “din” dahi tamamen Batılı bir nazarla ele alınmış, toplumsal anlamda da “religion”a indirgenmiştir. Yani daha açık bir biçimde söyleyecek olursak Medine ve milleti oluşturan din, bağlamından ve anlamından soyutlanarak, Batılı muhayyilenin

yüzyıllardır yaptığı ve ürettiği bir din yorumuna indirgenmiştir. Dolayısıyla “Medine”si olmayan, milleti olmayan, “state”i olmayan bir din ve dindarlık gerek bireysel anlamda, gerekse toplumsal anlamda ne kadar İslam ve müslümandır, düşünmek ve tartışmak gerekiyor. Cumhuriyetle başlayan ve 1950’lerde yoğunlaşan, bilhassa 1980’de daha da mistik unsurlarla bezenerek yoluna devam eden “dini rasyonelleştirme” ve geleneğe karşı “protestocu” bakış açısı, bugün daha çok seküler ve laik kesim tarafından değil, sistemin ürünleri olan İlahiyatçılar ve dindarlar tarafından yapılmaktadır. İslam’ın (ya da geleneğin) bugünün zamanına ve mekanına “uymayan” yanları ve boyutları, söz konusu kesim tarafından “rasyonelleştirilerek” AB kriterlerine uygun hâle getirilmektedir. Bilhassa 1980 sonrasında dindar siyasal irade tarafından da desteklenen “Allah’ın varlığından başka her şey tartışılmalıdır.” sloganı göz ardı edilmemelidir. Cumhuriyet süreci ve anlayışı kendi “dindar”ını oluşturmuş ve şimdi bu dindara göre “yeni bir din” yorumunu istemekte ve bunun yine “İslam’la” meşruiyetinin sağlanmasını beklemektedir. Bu bekleyişe cevap verecek kesim de bizim “yeni İslamcılar” olarak tanımladığımız kimselerdir.

Tanzimat ve Islahat dönemlerinde Batılılar ve Batıcılar tarafından dillendirilen geri kalmışlık teorilerinin temel tezi “sizin geri kalmanızın sebebi dininiz, yani İslam’dır” dı. Buna karşılık çoğunluğu oluşturan o zamanın İslamcıları ise “geri kalmamızın sebebi (burada geri kalma zokasını yutarak) din değil, dini anlama ve yorumlama biçimimizdir dedi ve Batının dinini ve ahlâkını değil onun ileri gitmesini sağlayan teknolojisini ve tekniğini alalım dedi. Aslında şu veya bu biçimde sonuç aynıydı. İkisi de Batının çizdiği yolu benimsiyordu. Daha açıkçası artık İslam, Batı sosyolojisinin değerleriyle yorumlanmaya, açıklanmaya başlıyordu. Nitekim İttihatçılarla birlikte başlayan modernleşme sürecine mütedeyyin kesim, dinî boyutu itibarıyla karşı çıksa da, teknik ve medeniyet boyutu bakımından karşı çıkamamış çıkmamıştır. Zaten toplumsal anlamda insanları dönüştüren de bu boyuttur. 1950, 1980 ve 2002 sonrası bu kez muhafazakar yöneticiler eliyle bu dönüşüm dindarlığın da etkisiyle daha hızlı ve önü alnamaz bir boyuta geçmiştir.

Türk toplumu dindar bir toplumdur. Bu toplum kendini çoğunlukla dinî anlamda müslüman olarak tanımlar. Ancak belirtmeye çalıştığım gibi burada din,

dindar, Müslüman, İslam, millet, teknik, medeniyet, Medine, religion, hümanite, insan, state, iman, inanç gibi kavramları Batılı bakış açılarına göre değil de peygamberimizin bakış açısına göre, İmam Gazali'nin deyimiyle peygamber tavrıyla sorgulamamız gerekiyor. Sosyolojik anlamda dahi söylenecek olursa İki yüz yıldır İslam ve İslam tarihi; peygamberin, müslümanların iç dinamiklerinin veya İslam tarihinin temel dinamiklerinin değil, Batılı sosyologların, sosyal psikologların, dinler tarihçilerinin, antropologların, siyaset bilimcilerin ve tarihçilerin etkisi altında, onların ıstılahları ve bakış açılarıyla yorumlanıyor. Dindarlar onların kendilerine biçtikleri "bilimsel ve tarihsel" kalıpları giyiniyorlar ve dönüşerek dönüştürüyorlar. Dindarların dini yorumlama ve algılamalarındaki belirleyici unsur, İslam dini anlamında gelenek değil, Batı tekniği ve kültürü bağlamında "gelecek" ve bugün. Peygamberimiz de olsa bugün Mercedes'e binerdi ya da cip sürerdi demek, skora ve sonuca göre konuşmak demektir ve ahlâkî anlamda da çok büyük sorunları içinde taşımaktadır. Gerçi burada da tarihsel anlamda bir realite vardır. Peygamberlerin gönderildiği tüm ümmetler-milletler kendilerinin dinlerini-yollarını meşru ve doğru kabul etmişler, Peygamberi ise "ifsad edici" "dinlerini bozucu" olarak nitelemişlerdir. Ancak burada şunu da unutmamamız gerekir ki, tüm peygamberler, dinlerini bağlamından koparıp egemen değerlere adapte eden insanlara ve toplumlara gönderilmiştir. Peygamberlerin "kavga"larının dinsizlerle olmadığını, tarihsel anlamda "dinsizliğin" zaten imkansız olduğunu hatırlatmaya bilmem gerek var mı?

Mesele, olanı meşru görmek meselesi. Olanı meşrulaştırmak çok kolay ve cezbedicidir de. İçselleştirmek, indirgemek cihad ruhunu başka boyutlara indirgemek hatta adaptasyonu teşvik etmektir. Mekte'de uzlaşmak kolaydı. Çünkü Mekkeliler uzlaşmıyordu ancak belirleyiciliklerini yitirmemek şartıyla. Nitekim Peygamberimizi seni başımıza lider yapalım önerisini onlar yapmışlardı. Ancak Peygamberimiz Hicreti tercih etti, cihat yaptı ve Medine'yi kurdu. Mekkelilerin sosyolojisini reddetti. O zaman can alıcı soru şu: Tarikatlar, cemaatler, ilahiyatçılar, yeni İslamcılar veya yeni muhafazakarlar, Batıların sosyolojisine uyum mu sağlıyorlar yoksa ona karşı bir mücadele içinde midirler? Hicret etmediklerine göre, cihad da yoktur. Hedeflerini Avrupa ve Avrupa Birliği olarak belirleyen muhafazakar ve dindar insanların

duruşları aslında çok açık ve net. Karmaşayı yaratan belirleyici olduklarını zannetmeleri. Başta hicret ve cihad kavramları da olmak üzere "dinle belirlenen" değil "dini belirleyen" bir toplumsal yapı ile karşı karşıyayız. Bugün insanlara yapılan "dinî hizmet" dini, onların mevcut durumlarına ve konumlarına uygun hâle getirmektir (Son yıllarda ilahiyatçılar, cemaatler ve tarikatlar eliyle yapılan tartışmaları göz önüne getirelim).

İmam Hatipler ve İlahiyat fakültesi projeleri ile devletin kontrolünde olan din ve dindar toplum İttihatçı çizgiden ve projeden ray değiştirerek paralel bir başka boyuta geçti. Ancak bu asla İttihatçılarla geçilen yolun tersi bir boyut ve yol değildi. 1980 sonrası ise bu yol asıl belirleyici unsur oldu. Yani Türkiye'yi ittihatçı, modern, pozitivist-kemalist yapı yerine, itilafçı, postmodern, liberal, muhafazakar (Mustafa Kemal'i de dindar olarak yorumlayan) bir yapı yönetmeye başladı.

Sonuç olarak genelde sosyoloji, özelde ise din sosyolojisi, mevcut süreci meşrulaştırma yerine, doğru okumalı ve analiz etmelidir. Ancak sosyoloji, antropoloji vb. "bilim"lerin ortaya çıkış süreçlerini ve biçimlerini göz önüne aldığımızda böyle bir sonucu beklemek de hayaldir. İlahiyatçıların ve Yeni İslamcı aydınların egemen elitler adına yaptıkları meşruiyet çabasına benzer bir biçimde, sosyoloji ve din sosyolojisi de analizden ziyade normatif anlamda olanı meşrulaştırma çabasına girerek sözünü ettiğimiz kesimlerle aynı eksene düşmektedir. Türkiye'de dinler tarihi ve din sosyolojisi gibi "bilimsel disiplinler" in varoluş amaçları ve yaptıkları da ayrıca "sosyolojik" bir mevzudur ve ciddi anlamda tartışılmalıdır. ■